

С. Шитанський

На

побічному
вігтинку

/польсько-українські проблеми/

НАША КНИГОЗБІРНЯ

1947

ч.2.

Р
Лавров

Мухоморов

ВІД РЕДАКЦІЇ

В проблематиці національно-визвольної боротьби наші взаємини з західним сусідом, Польщею, займають хоч і не вирішальне, але поважне значення.

Автор брошури слушно зауважує, що в змаганні України за волю проти основного ворога - Москви, Польща завжди в критичну хвилину завдавала Україні удару ножем в спину.

Цей удар з боку Польщі ножем в спину України, аверненої лицем до північного сходу, становить стрижень поданої автором розправи і всебічно наświetляє це питання з основних позицій нашої зовнішньої визвольної політики. Він приходить до того засадничого висновку, що ми завжди повинні бути в стані невідкличної спроможности і потреби відповісти ударом на удар з боку нашого західного сусіда і виключає реальну можливість конструктивної співдії України і Польщі в досягненні національно-державних цілей.

Це жаль достойна ситуація, але вона є єдино реальним і незмінним, нашою волею, фактом. З нею нам доводиться числитися, хочемо ми того, чи ні.

Ми повинні з найбільшою увагою стежити за всіма реальними потягненнями польської національної думки й акції, які змагаються до віднайдення модусів співжиття і співдії польського народу в боротьбі за своє звільнення і відродження на шляхах, що не перетинаються і не є в конфлікті з закладами Української Суверенної Соборної Держави - суверенности й соборности, але при тому не маємо права й на мить забувати, що ці сили в польській думці й політиці ніколи не мали, не мають і ще довго не матимуть в фактичній польській політиці домінуючого, чи навіть будь-якого практичного значення. Тому вони, як реальний фактор, в наших змаганнях нині і в майбутньому значення не матимуть, хоч можуть до певної міри зменшити жертви в боротьбі з обох боків.

Тому силою обставин в українсько-польських взаємовідносинах ми нічого ініціювати не можемо і не повинні. Поперше тому, що це в ґрунті безвизисідна ідея, яка може дезорієнтувати лише внутрішній фронт, а подруге тому, що в наслідок таких потягнень ті слабкі позитивно-конструктивні елементи, що є і розвиватимуться в польському суспільстві, ми такою своєю ініціативною постановою підорвали б і втопили в польському шовіністично - імперіялістичному хаосі.

Отже з konieczности ми віддавна мусіли зайняти проти поляків єдину оправдану позицію - перший польський салдат, що переступить кордони української держави, під яким би це претекстом не починалось і в якій би це ситуації для нас і для поляків не було, буде означати початок війни.

Треба при тому ні на мить не забувати, що польська політика до України ніколи не мінчалася і завжди виступала проти України на спілку з Москвою. Так було, є нині, і так буде в прийдешніх днях і вістря антибольшевицького блоку народів проти Москви певною мірою буде звернено і проти польського імперіялізму, який загрожував і загрожуватиме крім України, Литві, Білорусам, Словакам, евентуально Чехам.

Тому побороення польського імперіялізму є справою життєвої konieczности кількох народів східньої Європи і повинно уявляти собою предмет спеціального інтересу і координації спільних дій цих народів.

Проблема взаємовідносин України і Польщі близько зачіпає життєві інтереси Литви, Білоруси, Чехів, Словаків, Угорщини, далі Австрії, Румунії, Болгарії. Треба при цьому зважити, що в усіх цих країнах у вирішальній фазі розвитку національно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів, зокрема України, відбудуться більшої чи меншої міри і сили внутрішні струси і революційні заворушення, які на певний час заабсорбують увагу і енергію

цих націй на внутрішньому відтинку і зменшати на певний час їх експансію назовні. Це лежить в безпосередніх інтересах української національно-визвольної боротьби.

Експансія Польщі на захід створить їй непереборні протиріччя з Німеччиною, абсорбує і розпорошує уваги, що Польща і з Німеччиною /як і з Росією/ буде шукати згоди відступленням східної Пруссії коштом компенсації Львовом, Вільном, Минськом. Такі наймовірніші колізії польської зовнішньої політики виходять з того, що Польща не має власної зовнішньої політики, а лише зовнішньо-політичні емоції. Тому вона мимоволі стає виграшкою чужої політики. Ця ж чужа політика, роблена польськими руками, в відношенні до України надто складна і скомплікована і заслуговує на окремий докладний розгляд.

Темою цієї роботи є вивчення і приготування до нейтралізації типічно польських зовнішньо-політичних емоцій, які не керуються розумом і доцільністю вищого інтересу нації, а національними фантомами. В цій скомплікованій ситуації боротьби України буде вирішальним для перемоги - ясність політичної доктрини, її безкомпромісовість та бистрота дії, що органічно випливатиме з бурхливого наростання і організаційного охоплення та розвитку національно-визвольних революцій на Сході і в першу чергу української.

До вияснення проблеми українсько-польських відносин на тлі української національно-визвольної концепції дає вичерпну проєкцію поданий нарис "НА ПОБІЧНОМУ ВІДТИНКУ".

I.

Про головний фронт боротьби багато в нас у різних часах писалося й до ясного розуміння поняття головного ворога України дозріває щораз то більше публічна опінія. Досвід з кінцевого етапу визвольної боротьби привчив нас менш або більш докладно розрізнати, що ворогом тим є кожна програма російського імперіялізму, без огляду на кожночасну її фразеологію і її носії та виконавці й помагачі. На головний фронт боротьби є в наші дні зосереджена вся енергія, вся увага й усі заінтересування. Постава така - явище найправильніше й найбільш природне у світі - має один побічний наслідок. Справам другорядних відтінків між національних напружень не присвячується належної уваги й через те нагромаджується там поплутаний хаос застарілих понять, шовіністичних упереджень і піднесених емоцій.

Типовим прикладом такого ускладненого стану переплутання почувань з недодуманими до кінця поглядами на одному з наших побічних фронтів є відтінки українсько-польських взаємовідносин. Ясну відповідь дати на питання, чи битися нам, чи миритися з поляками в теперішній ситуації, коли і нас і їх поневолює російський імперіялізм, утруднюють два моменти. Один, це неясне й замрячене поняття, якими властиво сьогодні є поляки, чи тими самими, що були, чи може інакшими стали, а другий момент, це наш власний здавлений комплекс почувань, що наростав був у часах затяжної протипольської боротьби. До розрішення основного питання - битися, чи миритися - не дійдемо ані вгадуванням напоямачки бо висновки з випадкових висказів чи вчинків якогось одного поляка до якогось там українця, не дають основи для заключень, ані емотивним спротивом здавленого комплексу, ані врешті обережною похливістю перед традиційним осудом власної публічної опінії, але тільки визволенням свідомою волею від цих обтяжень об'єктивним розціненням реальних політичних тенденцій обох народів.

Для цього потрібно мати ясну відповідь на два вступні питання. Перше - які є реальні спроможності польської загрози для суверенності наших етнографічних земель, і друге - чи, та наскільки серйозні є у поляків тенденції до агресії у відношенні до наших суверенних державних прав. Простіше кажучи, звільнившись від хронічного обтяження, треба ясно окреслити, де саме шукати нам нашого ворога на цьому побічному відтинку, тобто які конкретні напрямки польської політичної думки та реальної сили є загрозові та в якій мірі для цілей української визвольної політики.

2.

Вікова боротьба українського й польського народів, історично незмінні тенденції польської агресії на Схід, а особливо - часово найближча - визвольна боротьба проти польської окупації частини українських земель у 1920. до 1939., яка, хоч під оглядом інтенсивності не перевищала східно-української тихої, але впертої й дуже різномірної боротьби, однак яскравістю своїх форм набрала ширшого відгону - все те залишило по собі глибокі наслідки для психічної постави українців, особливо ЗУЗ, на плечах яких спочивав головний тягар оборони нашого західного відтинку. Прямим наслідком такого історичного минулого є факт, що серед великої частини нашого, особливо західно-українського громадянства ще й тепер удержується переконання, що поляки, тобто весь польський народ був і є в непримиримо ворожому відношенні до нас і це зобов'язує нас прийняти і до них таку ж поставу. З другого ж боку такому висновкові суперечать факти чесної співпраці з нами місцевого польського населення в деяких Воєнних Округах УПА.

Вислід дотеперішньої протисоветської визвольної боротьби й теперішнє положення обох народів на їхніх теренах роблять ситуацію, принайменше по українській стороні, настільки дозрілою

до того, щоб піддати ревізії цей традиційний погляд і поставити таке саме питання на побічному відтинку, яке ми не вагалися вже поставити й розв'язати на головному відтинку нашої боротьби: "Хто саме є наш ворог?" Чи ворогом суверенної влади українського народу на його етнографічних землях є цілий польський нарід? Чи його верхня, провідна кляса землевласників і капіталістів, як це твердять більшовики? Чи окрема політична група, течія, або концепція?

Аналогічно до окреслення змісту поняття "ворог" на головному відтинку нашої боротьби, можемо й на цьому побічному відтинку зробити необхідні для чіткішої проглядності розрізнення. Ворогом суверенної влади українського народу на його етнографічних землях не вважаємо польського народу. Це помилка чуттєвої короткозорости програмово добачати ворога в польському народі. Тим ворогом сьогодні покищо потенціально є:

1. Польська імперіялістична ідея у відкритій формі, або замаскованій. 2. Пропагатори й оборонці цієї ідеї на внутрішньо-й зовнішньо-політичному відтинку, що походять з різних політичних угруповань. 3. Частина польського народу, складена з елементів різного соціального походження /не тільки "буржуїв", як це хочуть більшовики звузити/, яка підпала під впливи такої чи іншої польської імперіялістичної програми та є предиспонована прийняти у відповідний час активну участь у кожній агресії польських імперіялістів на українські землі.

Польська імперіялістична ідея - це витвір не тільки самої політичної думки деяких польських політичних кругів, але вислід довголітнього плекання емотивного підложжя для прийняття великодержавного міту про "історичне післанництво" Польщі.

Пропагатори й носії цієї ідеї - це фактичні спричинники всіх протиукраїнських воєн і переконані вороги свободи сумежних з Польщею народів взагалі, а українського зокрема.

Польські елементи, що стоять під впливом польської імперіялістичної пропаганди та творять реальну людську силу, готову переводити її гасла в життя, складаються з п'яти груп. Перша й головна - це переконані вороги українського народу /ендеки та шовіністичні елементи з різних партій, що стоять під їхнім частинним впливом/. Друга - це "кресовяки", що воліли б бути громадянами польської, а не української держави, сподіючися від першої, неправильної зрештою, більших користей і кращої особистої позиції та думаючи помилково, що українська держава зведе їх на позицію другорядних громадян, подібно як це польська влада з українцями робила. До третьої треба врахувати діячів з різних польських політичних угруповань, що не хочуть втратити популярності серед чуттєво наставлених імперіялістичною пропагандою польських елементів. Четверта група - це заготовані на шовіністичному підложжі інтелігенти й півінтелігенти, приналежні переважно до урядничої класи. П'ята - це заготована на основі пошани й довір'я до авторитету політичних, а головню громадських і церковних діячів, політично малограмотна, або й по суті аполітична маса головню інтелігентів, міщан, ремісників, а виїмково також селян. Ця група держиться так довго імперіялістичної програми, як довго її заступають авторитетні в їхніх очах сди- ниці.

Поза ними, загал польського громадянства має або індиферентне, тобто ніяке, відношення до українців, не маючи ніяких побажань до його теренів, ані не розуміючи значення української сили в загальному білянні протисоветської боротьби народів, або в міру інтенсифікації протиукраїнської пропаганди підлягає час-до-часу перелетним настроям чуттєвої нехиті до українців. Польський нарід творить в основному неутральну масу, яка піде сюди або туди, залежно від того, котрі впливи в рішальний мент переважать. Чи діють уже сьогодні на польську масу якісь прихильні Україні впливи? Ні!

До цього часу серед польського суспільства, особливо за кордоном, нема ніодного, малого хоч би, політичного угруповання, яке поклало б собі за мету явно протиставитися імперіялістичній політиці та хотіло б прихильною до українських національних змагань пропагандою неутралізувати протилежні впливи на неутральну польську масу. Не пробують цього тепер робити навіть ті одиниці, які намагаються по змозі об'єктивно розцінювати польський потенціал на ЗУЗ та користі для польської визвольної справи з одностайного протибольшевицького фронту. Головною причиною їхньої ініціативності в тому напрямі є брак відваги піти проти течії й статися серед політичних кругів непопулярними через контрпропаганду польському імперіялізмові. Таким чином, якщо й на майбутнє поляки не спроможуться створити справжнє демократичної й виразно антиімперіялістичної у відношенні до українських земель політичної думки, польський загаль у рішальний час буде підлягати, за браком інших, виключно одностороннім протиукраїнським впливам пропагаторів польського імперіялізму.

Тож питання дальших перспектив українсько-польських взаємовідносин залежить від того, чи і наскільки міцно є вкорінена серед частини польського народу, а особливо серед його політичного проводу, протиукраїнська імперіялістична програма.

Яка є її ціль, її мобілізуюча сила й практична життєздатність в умовах теперішньої політичної дійсності? Чи сучасне положення обох народів створює тільки кон'юктуральну збіжність деяких політичних інтересів обох народів, чи може відкриває і польським політикам очі на ширші можливості історичної розв'язки міжнародних суперечностей, на потребу ревізії своєї дотеперішньої програми та на доцільності й користі для тривкості й відборонності майбутньої польської держави ліквідувати протиукраїнський фронт?

Ці питання розглянемо основніше.

Всі небезпеки польсько-українських конфліктів мають своє головне джерело в польській імперіялістичній ідеї, плеканій дбайливо цілими поколіннями не тільки політичних діячів, але письменників і мистців. Наслідком того вона ступнево виросла у свого рода історичний міт із сильним чуттєвим забарвленням, який шляхом виховання просякає ментальність польських поколінь.

Переводячи аналізу, треба на початку розрізнити саму імперіялістичну програму, яка, як кожна політична програма підлягає розумовій критиці й аргументації від нерозривно з нею зв'язаного емотивного комплексу, який джерелом його динаміки та, коли підсичуваний постійними емотивними імпульсами, не підлягає ніяким аргументам логіки й політичної доцільності, але виключно законам масової сугестії, щоб вже не казати психози. Приявністю цього чуттєвого комплексу в поляків треба пояснювати факт, чому українці так часто здвигаютъ безпорадно плечима на "вузькозорість" поляків, яким не можна нічим "промовити до розуму" і яких "нічого історія не навчила і не навчить". Приявністю ж цього чуттєвого комплексу треба й пояснювати факт, що також і в польських політичних діячів витягнення заключень на основі самої оцінки об'єктивної дійсності та винесення рішень під кутом політичної доцільності є завжди внутрішньо гальмоване...

Історичною основою польської імперіялістичної програми є факти успішної агресії на українські землі в історичному минулому. З ними зв'язується надія і охоту також і на майбутні успіхи дальших агресій на тих теренах, а щоб тієї охоти не афішувати як вияву брутальної напасницької забаганки, тому не називається її по імені, тільки під псевдом "історичні права" Польщі до земель, з яких вона мала користі в минулому й над якими було б корисно і в майбутньому запазувати. Одначе відклики до цього, що якийсь нарід має о-

особливе право на майбутнє поневолювати другий нарід з тієї тільки причини, що він уже поневолював його колись у минулому, мають дуже сумнівну переконливу стійкість. Тому польські імперіялісти свій відклик до історичних "прав" поневолення інтерпретують так, що польський нарід має особливе післанництво та якесь окреме покликання нести культуру між народи Східної Європи та захищати їх перед небезпеками. Це особливе післанництво нести оборону й польську культуру, яку для пристойности називають псевдом "західс - європейська", для підбитих собою народів називають вони "історичною місією" Польщі.

З поняттям "історичної місії" є зв'язаний цілий чуттєвий комплекс, який давав надхнення для літературної творчости письменників і знайшов був свій пересадний вияв в колишньому культі мучеництва, теософічно-філософічних ідеях польської саможертви для людства та других споріднених ідеях, знаних під назвою "месіанізму". Одна ця течія не втрималася. Фактичною основою існуючого ще й у наших часах чуттєвого комплексу стала історична романтика, справжня й придумана авторами історичних повістей з часів воєнного підбою східних просторів і пригодницького побуту польської шляхти в блесках багатства української землі. Ця романтика лягла в основу польського патріотичного виховання, опанувала ментальність шовіністично наставлених кругів та просякла у підсвідомість виховуваних на такому змісті поколінь.

З історією підбою українських земель польські письменники, а також і політики, особливо в часах упадку Польщі зв'язували свої імперіяльні сни про великість і могутність польського народу та образом підбронзованого минулого старалися піднести надію на велике майбутнє й віру в національне визволення серед інтелігентських і поміщицьких кругів, до яких вкрадалося збайдужіння, зневіра або зворот до обивательщини, до квієтизму, до відполітизування й уживання життя. Такі настрої доводили з одного боку до русофіль-

ської політики Вельопольських, а з другого до австрофільського рабського хитрування Станьчиків.

Історичний міт, неконче історична правда, мав наново розбудити патріотичні почуття в тих, в яких вони присипляли. І праця над творенням і прикрашуванням історичного міту літературною, мистецькою, науковою, псевдонауковою і публіцистичною працею багатьох поколінь дала двоякі результати: зродила романтичну тугу серед частини поляків шукати войовничих пригод і заспокоєння патріотичних почувань на Сході Європи, де у панорамі українських степів, як на невідступному тлі повістевих героїв і - другий: витворила знану широко, не тільки Пільсудському і Гайне, маску патріотично-пошляхетськи чванькуватого позера, яку завжди вдягали на себе трусливі шкурники, коли вже на сто відсотків не було ніякої небезпеки маніфестувати свій патріотизм. Ці останні особливо в'їдливо давалися в знаки підбитому населенню, шукаючи завжди нагод и увати на чужій праці. Одні захоплені поривом романтичного виховання, хотіли здобувати для Польщі українські простори, не думаючи над тим, чи вони їй потрібні, чи ні, і що в дальшому з того вийде. Другі хотіли бути пошляхетськи важними, багатими й жорстокими, коли можна було вже збирати плоди перемоги над "темним хлопством", не маючи ніякого розуміння для сучасної динаміки національних і соціальних процесів і не пригадуючися навіть над тим, що з ними самими станеться, коли те "хлопство" прозріє. Одні й другі: емоційні романтики та їхня карикатура, патріотичні позери - це продукт того самого культу імперіялістичної ідеї, що стала основним елементом виховання польських і "елігентсько-поміщицьких" кругів. З цієї, емотивного характеру основи, вирости політичні концепції відбудови Польщі т. зв. "історичної" за пляном імперіялістичної програми.

Тиск емотивних комплексів на політичну думку був такий великий, що більшість польських публіцистів і політиків навіть у часі великої актуальності Вільсонівських тез про самовизначення

Народів не відчувала цілого анахронізму реакційності і невмістності покликатися в ту пору на сумнівної доказової сили т. зв. "історичні права" до українських земель, що в таких чи в інших часах були окуповані польськими імперіялістами. Не позбулись цього емотивного обтяження навіть польські соціалістичні партії, які поза писаною програмою та загальниковими заявами про оборону ідеї демократії, свободи і принципової неґації імперіялізму, мають на своєму конті між інш. і такий історичний факт, що польська імперіялістична війна проти Західної України 1918-20 почалася в часі, коли премієром польського уряду був знаний провідник польських соціалістів і. Дашиньскі.

Глибоко вкорінений імперіялістичний міт у польське світовідчування й політичне думання утруднює їм знаходити реальну оцінку власних сил і спроможностей, та величину реальних загроз від наслідків такої політики для свого ж таки польського народу.

4.

Вперед дамо короткий перегляд розвитку й упадку польської імперіялістичної ідеї, а зв'язаний із нею чуттєвий комплекс обговоримо окремо.

Польська імперіялістична ідея підбою українських земель народилася перед 700 роками, як наслідок остаточних невдач довговікової боротьби на Заході. Не маючи ніяких виглядів на успіхи, Польща звернулася була на Схід і, користаючи з нагоди великого послаблення української держави татарськими нападами, анексувала 1340. р. частину українських земель. Що правда також і в попередніх віках Польща вела у відношенні до України політику імперіялістичну, але рік 1340. треба вважати початком послідовної, не доривочної, реалізації нової імперіяльної програми в польській політиці, званої під назвою ягайлонської.

Від того часу Польща зужила багато енергії, щоб вдержати свої підбої, послуговуючися терором,

колонізацією, релігійними переслідуваннями, заведенням практикованої в Польщі системи невилічності для українського селянства, полонізацією вищих верств та іншими методами. Зайнята і зв'язана труднощами на підбитих українських землях, Польща занедбувала небезпеку, що загрожувала їй із Заходу та легковажила загрозу від Росії, думаючи, що широкі українські простори між нею і Росією зможуть заспокоїти обосторонні територіальні амбіції.

Деякий час коштом українських земель вдержувалася між ними рівновага, доки Польща не допомогла Росії вирости у велику державну потугу, створивши перед тим своєю політикою передумови для виступу до боротьби проти себе українського самостійницького чинника, української козацької держави. Ця боротьба не тільки постійно підривала й послаблювала польські сили, а й унеможливила і полякам і українцям вступити в справи російської політики й належно та в пору протиставитися надмірному ростові Росії. Це дало час Росії вирости на великодержавну потугу, що в свою чергу змінило політичну рівновагу на європейському Сході.

Такий наслідок міжнародного значення спричинила польська імперіялістична політика в тій частині Європи, де вона була реалізована.

Польська окупація українських земель унеможливила українцям протиставити в час повну свою силу ростові Росії, а сама Польща, спутана в реалізації своєї імперіяльної програми війнами з Україною, не тільки що не могла Росії належно протиставитися, але навпаки спомогала той ріст, відступаючи їй українські терени за її поміч у роз'єднуванні й розбиванні основ козацької державності. З протилежного боку, на західних кордонах Польщі, роздріблені німецькі князівства переходили тимчасом процес інтеграції.

Другий момент, що на нього треба звернути увагу, це те, що польська імперіяльна програма не видержала історичної проби навіть з погляду польських державних інтересів. Польські імперіялісти

виявили нездібність вести якунебудь колоніальну політику. Поза "приватом" не спромоглися вони на те, щоб не втратити з очей загально-державних інтересів і показали повну безрадність в приєднанні для польських інтересів підбитого населення. Тож польська імперіальна політика, здавши історичний іспит із своєї нездібности упорядкувати східні простори та замотавшись в труднощах устроях і "колоніальних", довела остаточно до упадку Польщі. На підбитих теренах кермувалася вона тільки інтересами шляхти, якій король надавав постійно великі земельні наділи, позбавивши, за польськими зразками, землі українське селянство й обернувши його в рабів і слуг. Це - враз із релігійними переслідуваннями - викликало спротив українського населення й стало початком козацьких воєн, які довели в своїх наслідках до трьох поділів Польщі між сусідні імперії: російську та германську. Хмельниччину вважати треба кульмінаційним пунктом політичного банкрутства тієї програми.

Не вважаючи на попередній досвід, імперіалізм ХХ століття базувався в головній мірі на чуттєвій ремінісценції колишніх шляхетських привілеїв і необмеженої ніякими законами шляхетської сваволі на українських землях. Емоційність є настільки домінуючою прикметою польської політики, що була приглушила всякий політичний реалізм і довела до повторення точно тих самих помилок в 1920-39 які спричинили вже раз були упадок шляхетської Польщі, а саме таких метод "правління", як: денационалізація, колонізація, адміністративно-поліційна /замість шляхетської/ сваволя, зведення українців до підрядної класи громадян/колись кріпаків/, руйнування церков /колись аренди жидам/ та інші. Однакові причини викликають однакові наслідки. Що Польща, яка за польськими даними мала на Сході 46,5% чужонаціонального терену з 33,1% населення цілої держави, була нежиттєвим державним твором, цього доказала її нагла катастрофа в 1939.р.

Коли з міжнародного погляду розцінювати, то польська імперіялістична політика довела до повстання двох імперіялістичних великодержав Росії і Німеччини, по обох боках польського терену. Із становища інтересів польської держави та політика довела до такого наслідку, що змобілізувала проти неї все населення підбитих нею теренів у такій мірі, що це спричинило упадок тієї держави. Що ж тоді для самого польського народу принесла вона в кінцевому білянсі? Великі фізичні втрати, кинені намарне. Польські колоністи, поселювані віками на українських теренах аж по ріку Дніпро, підлягали майже повному фізичному винищенню в часах козацьких воєн, селянсько-гайдамацьких повстань, визвольної боротьби й большевицької окупації. Постійний процес польського відступу із сходу на захід, започаткований у XVII. ст. самооборонними відрухами українських козацьких повстань на Правобережжі та приспінений на тому терені війнами гетьмана Хмельницького й гайдамацькими повстаннями XVIII. ст., охопив також у XX. ст. західно-українські землі, даючи в кінцевому результаті, коли не повне очищення тих земель від напливового польського елемента, то дуже значне послаблення його кількісного стану. Большевицькі переселення не тільки на захід, але й на схід, принесли тут ще додаткове спустошення.

Коли зважити, що охочим колонізувати небезпечні й непевні "креси" був завжди елемент активніший і рухливіший, який, залишаючись на польських етнографічних землях, був би підкріпив відпорність малого польського народу перед імперіальним тиском його могутніх західних сусідів, то зможемо оцінити короткозорість самовбивчих для польського народу імперіялістичних плянів тих польських політиків, що ражені манією великості, кидали століттями на поталу активніші елементи свого народу в східну безодню українського простору. Імперіялістична політика є самогубством для малих народів - такої правди вчить у першу чергу дотеперішня історія польського народу, коли дивитися на неї без романтичної короткозорості. Що навіть

і великі народи сходять на небезпечну дорогу національного самогубства, коли уми їхніх державних мужів опутає демон імперіялізму - вказує доля гітлерівської Німеччини.

За ці невдачі самовбивчої політики польських імперіялістів, поляки мають дивні претенсії до українців, називаючи їх "кровожадними горлорізами" і стараючися на них перекинути свою вину за наслідки. Чи українці ходили колинебудь підбивати чужі землі, чи хотіли винищувати там й денационалізувати польський нарід? Чи може ми запрошували колинебудь поляків, щоб взяли наші землі під свою "оборону", а потім впливали на них, щоб вони вели політику гноблення українців? Чи винні ми, що творці польської імперіялістичної програми були такі короткозорі, що не обчислили неминучости найприродніших наслідків свого політичного плану та що, здобувши раз гіркий досвід тих наслідків, повторили свою політику ще другий раз, щоб ще один раз дійти до таких самих результатів?

Такі кінцеві наслідки принесла польська імперіялістична політика для міжнароднього укладу сил у східній Європі, для польської держави та для польського народу. Що ж дала вона підбитому населенню завойованих теренів? Про добродійства "історичної місії" Польщі для підбитих нарсдів багато похвального говориться, тож розгляньмо докладніше, що вона вже принесла та з яким вирядом політичних, соціальных і культурных ідей чуються покликаними польські імперіялісти вибиратися ще раз на Схід та в ім'я якого минулого.

5.

Український історик, Кучабський, звернув увагу на факт, що московська окупація наших земель приносила завжди з собою розклад, тоді коли польська впливала на українців організуюче. Цей факт поляки є склонні приписувати собі в заслугу. Дійсною причиною того явища - побіч хитрої московської політики, що завжди вміла знайти спо-

собі приєднувати собі відповідними привілеями політично-активні круги українського громадянства - є факт, що Москва ідейно-політичними гаслами намагалася розкладати українців, ставлячи себе в позицію оборонця чи то туго переслідуючої поляками ідеї православ'я, чи теж видвигаючи соціалістичні ідеї пролетарської революції, прибираючи при тому на себе роль заступниці бідних, визискуваних, покривджених, чи гонених за свою віру. Польща натомість - всупереч усім рекламним твердженням - ніколи не була носієм позитивних ідей для підбитих нею народів і не виступала ніколи в ролі їх ідейної захисниці. Вона приходила на Україну завжди з еґотистично-імперіалістичними цілями та необережно рекламувала чванькувато-крикливою самохвальбою ці свої колоніальні цілі, або свої "історичні права" до поневолення, негуючи одночасно зо становища уроєної вищости все, що творило ідейні, культурні й релігійні цінності українців до таких меж, на які їй тільки дозволяли згляди пристойности перед лицем Європи. Така політика впливала організуюче на самооборонні реакції українців і мобілізувала їх у напрямі позитивному для одноцілого спротиву проти польської колоніальної політики.

Сьогодні є малі познаки, що деяка частина польських політиків зорієнтувавшись в помилці, змінює не так саму суть, як радше тактику, йдучи невміло за зразками большевицької тактики, в якій тільки вони самі є майстрами, деякі польські діячі намагаються ідеєю конфедерації прислонувати незмінні імперіалістичні тенденції своєї дальшої політики, не подумавши навіть про зроблення якихсь позірних, бічних маневрів, щоб замаскувати й прикрити ті тенденції. Коли ж слова "за нашу і вашу вільність" пануть при акомпаніюванні всієї польської еміграційної преси, яка однозгідним хором домагається повороту Львова, Вільна та теренів зперед 1939.р. назад під польську окупацію, то треба дійсно великої наївности й по-

літичного примітивізму, щоб на слово вірити в зміну дотеперішніх тенденцій. Другі польські діячі не вважають потрібною навіть такої прислони, думаючи, що підсоветські громадяни привітають радо всякого визволителя від большевізму й тому вистане при аліантській допомозі показатися їм тільки в ролі визволителів. Забувають вони, що перших "визволителів" від большевізму українське населення привітало зброєю і таким самим привітом зустріло червоних "визволителів" від німців. Справжньої свободи і справедливости прагнуть підсоветські громадяни, а не нової опіки від чужих.

Коли взаємини між обома народами мали б бути в новій політичній ситуації чесні та ширі, треба польським діячам раз відважно покінчити з старим обтяженням імперіялістичного комплексу.

Вернемося - після цієї малої дегресії в сучасне - до дальшого обговорювання питання, що саме принесла "історична місія" Польщі для поневоєних нею народів Сходу. За твердженням оборонців ягайлонської ідеї, історичну місію Польщі приписується сповнюванню двох функцій: оборони Європи перед східними ордами та насаджуванню західної культури. Вперед розглянемо перше історичне завдання Польщі - завдання оборони.

Коптом чужої крові ця оборона була ведена - до цього повернемося в дальшому. На початку важно підмітити, що Польща несили була навіть у козацьких часах, коли ще на східних просторах не існувала конкурентна сила російського імперіялізму, опанувати та zorganizувати неспівмірно великі для її силових спроможностей українські простори. Тому теж не були ті простори ніколи організованою частиною польської держави і - в модерному розумінні - не були її провінцією, хоч би того типу, як "некокірна Вандея" була провінцією французької республіки, але були широким і нічим "окраїнним Гуляй Полем", "царством золотої свободи" для сваволі польської шляхти й магнатів. Безсилий король, що був номінальним репрезентантом польської влади на тих землях,

не давав повного захисту їх населенню перед ватагами Диких Ціль. Його військові залоги творили дрібні острівці, загублені серед зеленого моря українських степів. Це створило конєчність для самооборонних акцій місцевого населення. Повстали два осередки оборони: український - козацтво, і польський - магнатські замки, що крім дрібки кошовних, наємних військ, свою оборонну силу брали в основному знову ж таки з закріпощених ними українських селян, яких у нагороду за жертву життя і крові звільняли з невилньництва безправної робочої худоби й надавали привілей невилньництва реєстрового козака з почету "ясновельможного" пана магната. Вибранці мали щастя діставати за ту саму ціну привілей невилньництва реєстрованого козака в польських старшин, старост, полковників і воеводів. І українці обороняли своїми руками довгі століття східні простори перед наступом орд під наказами запорозьких гетьманів і під наказами чужих поселенців. А полякам вигідно було твердити, що це вони обороняли й що це була їхня історична місія.

Україна віддавна перестала бути нічим Гуляй Полем. Чверть століття советської системи хронічного терору та хронічного тиску марксівської агітки змінили її вигляд і ментальність. Сьогодні нема вже, на жаль, і на щастя, на українських степах нагоди для індіанських пригод з малими чи великими ватагами кочевих орд. Боляче воно для того, хто має душу романтика. Але для кожного, хто має розум політика конєчно отрястися з оман і подивитися відкритими очима, що на українських степах гуде вже чверть століття трактор і кипить творча праця українського робітника, свідомого своєї людської гідности. А над тим усім завис сталінський молот смерти. Замість дрібних, барвистих орд, стоїть на євразійському просторі зависний за своєю воєнну добичу советський колос.

Яку ж місію оборони Сходу, та головне в ім'я якої власної сили приписувати собі може мала, знівечена війнами й ворожими окупаціями та давлена

тиском німецького сусідства, Польща ?

Наємних військ імпортувати в наших часах уже не можна. Хіба може знову польські політики думати про нове покоління реєстрових козаків та про службу українських рук, якими вони радо бажали б верховодити ? Українці навчилися служити собі та битися на власний рахунок. Чи досвід з реєстровими козаками на Жовтих Водах, ганебний кінець Барабаша, нічого, нічогісінько не дає до думання ? Чи тинь сотника Гонти не є мemento ? Чи безнастанні труднощі польського командування, що робити з надміром українських вояків у польській армії 1920-39 р. вже забулися ? Чи після холмських подій за німецької окупації ще й тепер кортить звести українців до ролі рабів і після того дати їм зброю в руки ? Або можна б для безпеки й не дати, а тоді чиїми силами обороняти - не кажемо вже кордонів Великої Польщі - але захистити свободу польського народу від Заходу і Сходу ?

Не була всилі Польща опанувати й обороняти східних просторів у часі, коли там було "порожнє місце" після упадку української держави. З хвилиною, коли за його ближчими обривами почав організуватися щораз кріпше новий осередок політичної сили та заповняти собою те порожнє місце, ситуація змінилася. Відколи Росія, опанувавши в себе вікове, дикунське безладдя, почала сягати по владу над сумежними землями, обсервуємо постійний та безповоротний відворот Польщі з сходу щораз далі на захід. Спершу Польща тратить Лівобережжя по Дніпро /Андрусів/, згодом Правобережжя по Збруч /Рига/, а далі Українські Західні Землі по Сян /пакт Рібентроп-Молотов, затверджений аліянтами/, а врешті свої власні землі по Одру /Ялта/. У всіх цих втратах - крім останньої - польська сила завжди надломлювалася на збройних зударях з українським народом, який польські політики своїм імперіалізмом та своєю непрошеною опікою й обороною, в виконванні своєї урочної місії, зуміли завжди, у всіх віках, змобілізувати проти себе. Кому це на користь ? Польщі, чи Україні ?

У висліді польські імперіялісти не тільки не здобули українських теренів, але не мають ні клатка своєї власної землі. Польщі сьогодні нема. Є там Росія. Різниця зовнішніх форм советського панування не змінє справжньої суті. Широкий простір від Сахаліну по Одру залив червоний океан і викинув, як піну на побережжя, недобитки польських імперіялістів поза межі рідних земель. Ось наслідки імперіялістичної політики, яка довгими століттями унеможлиблювала задовольнятися своїм і шукати з сусідніми народами чесного союзу для оборони своїх життєвих прав перед імперіялізмом західних і східних великодержав. Самою позою на великого оборонця, покликаного - невідомо ким, більше поза власним урвням - сповняти якусь містичну історичну місію, доходить ся до самовищення власного народу. Також і в відношенні до народів сповняється наша приповідка: "Чуже лізе боком".

6.

Другий момент, який при нагоді обговорювання польської "історичної місії оборони Сходу" в минулому, не можна поминути мовчанкою, це те, що завдання цієї оборони сповняла не Польща, але Україна, якій те завдання припало хоч би тільки наслідком її геополітичного положення, а роля, яку при тому Польща відіграла, була трохи менше почесна. Цей момент підносимо не для сперечання, котрому народові припадає капітал з минулих віків, але з інших мотивів.

Коли сьогодні Україна веде боротьбу за визволення своїх земель проти большевицько-московського імперіялізму, коли має в тій боротьбі за союзників деякі підсоветські народи, що борються за визволення своїх країн, і коли хоче поширити фронт боротьби, стараючися приєднати до нього нових союзників, а в тім числі і поневолений польський народ, то робить це не на те, щоб ненадійно, в моменті, коли український народ скривавиться в виріш-

ній боротьбі з червоним імперіялізмом східних орд, дістати по раз четвертий ножа в плечі від польських імперіялістів. Навіть далека перспектива можливості співпраці в союзі поневолених народів не може допускати тієї взаємної нелюбовності й обману, а наш історичний досвід з поляками насторожує нас до особливої обережності. Тож можливість такої несподіванки треба нам мати ввесь час на оці, а відношення любовності до сусіднього народу, поневоленого спільним ворогом вимагає не затаювати сумнівів, але ясно про них говорити.

В трьох різних добах Україна була першим бастионом Європи перед нападами східних орд. Удари азійських орд плюндрували наш край, відбивалися, наткнувшись на нашу оборону, або проломлювали її, заливаючи частини нашої землі. А за нашими плечима свободні європейські народи могли в мирі та в безпеці розвивати свої творчі сили. І завжди, коли приходив момент, що Україна падала, знеможена боротьбою з східними напасниками, Польща завдавала їй ззаду удар, а собі приписувала згодом перед світом роль оборонця Європи, покликуючися на якусь одну виграну - не конче власними силами - битву з східними напасниками, яких армії були ослаблені перед тим завзятими й затажними війнами з Україною. Так слава Цецори припала не Сагайдачному, а Жолкевському. В цьому теж таємниця успіху Соб'єського під Віднем, якого армія зложена з українських козаків розбила турків; оце таємниця "чуда над Вислою", де українська /петлюрівська/ армія ген. Безручка криловою атакою в околицях Варшави розбила большевицьку армію, яка наслідком протибольшевицької селянської революції на Україні, була відрізана від воєнних достав. Так було і на іншому відтинку, в бою під Грунвальдом, де білоруські і українські армії пережили перемогу. До того типу історичних прикладів відносяться слова знаного рефрену: "Ти гинув, а славу сусід добрий взяв".

Перший раз дістала Україна від Польщі ножа в

плечі після довгої боротьби княжої держави проти татарських нападів, коли польський король Казимир ІЗ40.р. напав на рештки, незавойованих татарами, українських земель, на Галицько-Волинське князівство та прилучив його до Польщі.

Другий раз, коли Українська Козацька Держава в боротьбі проти новоповсталі російської імперії шукала для себе союзників. Тоді гетьман І Виговський заключив був з Польщею протиросійський союз, який закінчився тим, що поляки розстріляли українського гетьмана, а українськими землями поділилися в Андрусові з Росією, чим допомогли Росії зміцнити її імперіяльну силу.

Третій раз дістала Україна удар в плечі в 1919, коли Польща вислала була армію ген. Галлєра призначену аліянтами для боротьби з большевиками на фронт не протибольшевицький, але проти Західної України, в той час, коли Україна здержувала на північному сході офензиву большевицьких армій, а на південному сході готовилися проти неї до офензиви білогвардійські російські імперіалісти ген. Денікіна.

Четвертий удар ножа в плечі підготовляють для України сьогодні деякі польські шовіністичні угруповання на еміграції, впоючи далі свою пропагандою серед еміграційного громадянства та серед війська польські імперіалістичні ідеї. При цьому розраховують на пригожий момент, коли Україна настільки зв'яжеться боротьбою проти Советського Союзу, що не зможе знову боронитися перед нападом ззаду. Явну пропаганду імперіалістичних плянів відносно українських, білоруських і литовських земель розважніші поляки оправдують формальною вимогою оборони перед большевицькою агресією цілості польських границь, зперед 1939.р., гарантованих ім колись Англією. Але коли це справді тільки формальна вимога закордонної політики, а не найщиріше бажання польських еміграційних імперіалістів, так нащо ж тоді піддержувати всіма силами небезпечні імперіалістичні фантазії серед польської армії, яка повинна стати визволь-

ним військом польського поневоленого народу, а не продовжувачем у малому форматі імперіялістичної політики Гітлера-Сталіна - для відміни ад майорем Варсовіє гльоріям - у відношенні до других, так само як Польща поневолених Советами і воюючих проти Советів народів ?

Якщо справді боротьба проти советської окупації має довести до зближення народів, що воюють проти неї за своє визволення, то першою передумовою тривалішого зближення чи союзу між ними є взаємні гарантії непорушності етнографічних прав тих народів і виключення всякої можливості взаємної агресії між ними. Такої гарантії ані такого зобов'язання абстрактна засада "суверенності народів", висунена деякими польськими кругами людей доброї волі, - ще не дає. Без ближчого окреслення в межах якого етнографічного чи географічного принципу ця засада має бути реалізована, не зобов'язує вона нікого до нічого й остається пропагандивною фразою, що може робити добре враження на недосвідчених дітей. Брак ясної, відважної постановки у відношенні до найбільшого лиха нашої доби, до імперіялізму - не тільки гітлерівського й сталінського, але й імперіялізму малих народів - ставить під знак запиту щирість усіх платонічних деклямацій про оборону ідеї свободи народів. Хто хоче бути без обману оборонцем ідеї свободи народів, той мусить передовсім самий пожертвувати для неї приємні йому імперіяльні сні про позірну могутність власного народу, яких реалізація є можлива тільки коштом потоптання ідеї свободи чужих народів.

7.

Другою функцією, яку приписують історичній місії Польщі, це несення культури для східно - європейських просторів.

Поляки були колись насильними розсадниками католицизму й не дуже то перебірчивими методами намагалися накинати його українському світо-

ві візантійської культури. Цьому фактові стараються надавати інтерпретацію ширшу, а саме, що вони були носіями зразків західної культури. Вогнищем західної європейської культури Польща ніколи не була. Ці вогнища лежали далеко на захід від неї і своїми впливами тільки досягали польські терени. Польща принімала, відзеркалювала й переломлювала через призму своєї духовности деякі інтенсивніші культурні течії Заходу. Від часу, коли підпала під впливи промінювання західної культури, а особливо Церкви, сповняла тільки роль пересемника й менш або більш вдалого наслідувача деяких зразків тієї культури. До того часу поляки власними силами не спромоглися були на настільки високий рівень власної самобутньої культури, щоб могли опертися впливам високої старо-української культури княжої доби, що діяла з тодішнього "слов'янського Царгороду", з київського культурного центру. Тож у періоді литовсько-руської держави старо-українська культура, а навіть мова була мовою освічених кругів і урядових документів.

Католицизм був у тих століттях не лише чисто релігійною течією, але крім того також політичною ідеологією, а зокрема на землях східної Європи став політичною ідеологією польськості. Через це споснянн католицизму з політичними ідеями польського народу була така ревність у ширенні й закріпленні католицизму з боку поляків і такий спротив з боку українців, причаєжних до візантійського культурного круга з яких киево-царгородське /не пізніше московське/ православ'я було висловом їхньої політичної ідеології. Гасло оборони віри православної проти "бусурманів і католиків" було гаслом не релігійним, але політичним, гаслом оборони загроєжених чужими культурними впливами старих національних і культурних традицій. Уперта боротьба за закріплення тої чи другої Церкви та зв'язаних з ними культурних впливів була по суті боротьбою тої чи другої політичної ідеології.

Коли б не те, коли б не поляки якраз були носіями католицизму, згледж. коли б католицизм не був одночасно їхньою політичною ідеологією, проникання католицьких і зв'язаних з ним західних культурних впливів відбувалося б нормальним і мирним шляхом культурного процесу й не натрапляло б на такий спротив. Як би не зовнішньо-політичні перепони /татарський напад/, культурно-релігійні взаємини з Римом, започатковані королем Данилом, були б упростили шлях для тих впливів. Упростили - це не значить виключили релігійну боротьбу, але коли б носіями ідей західної культури були духовники, імпортовані українським володарем і виховані ними українці, тоді зударі проходили б переважно в релігійно-догматичній площині та не набрали були б такої напруги. З хвилиною, коли поляки - чи загалом чужинецькі претенденти до політичної влади над Україною - взяли на себе роль носіїв тих ідей, релігійно-культурне питання мусіло стати змісця справою в першу чергу боротьби двох суперечних політичних ідеологій. А в політичні справи мусіли з природи речі встраювати українські політичні чинники, яким було в той час козацтво. Таким чином спроба польського "культуртрегерства" католицизму і зв'язаних із ним відповідно скривлених, бо переданих через другі вже /польські/ руки й мимохіть або навмисне змодифікованих, а то й спотворених ними, стала одною з головних причин довгих козацьких воєн, які в результаті змели з лиця землі та втопили в спільній крові осяги тієї польської культурної місії.

Признати треба одну річ. Поляки витворили були на Україні своєрідний культурний стиль "польських дворків", що виростали були на невільничій праці рук та на безоглядній експлуатації українських селянських мас. Була це свого рода езотерична рослина, плекана в замкнутому крузі "шляхетно уроджених", яка своїм промінюванням не виходила поза огорожу кастово замкнених панських брам. Про ушляхетнюючі впливи тих радше зверхніх форм товариської культури на місцеве українське

закріпощене селянство, чи на патріотичне в своїй киево-православній ідеології міщанство, можуть говорити тільки ті, що забувають, що символом того культурного стилю були ренесансові гобеліни, французька бона до дітей, латинський макаронізм як ознака вчености, пошана штивних дам у кренолінах, поєдинок шляхетських кавалерів в обороні урочно-ображеної чести. Чи можливо було щось із такої культури засвоїти для себе українському кріпакові, міщанинові, духовникові чи козакові, навіть коли б вони були допущені під її діяння? Була це культура польська для вузького круга частини польського народу, зависно відокремленої шляхетськими гербами від своєї власної суспільности, з погірдливим відношенням навіть до найближчого йому круга власної "ходачкової шляхти". Не тільки тинь охочости в її носіїв, але сама навіть думка про переносність тієї культури на "схизматичьке бидло" була би уважана, коли не за образу маєстату шляхетського стану, то за здивачілий помисл божевільного.

Україна протиставила культурі "дворкуф" свій стиль могилянських академій, міщанських братств, прастарої культури українського села, бойово-безжурного запорозького лицарства, сотниківських хуторів, гетьманського двору. Коли польські носії "історичної місії" думають про продовжування й нав'язування до колишньої культури дворів, створеної поляками для польських баз, то розчаруємо їх, що не тільки в побуті не знайдуть слідів тієї культури, не тільки в краєвиді не знайдуть польських дворків, яких сліди заорані давно вже колгоспним плугом, але знайдуть найглибший ресантимент у свідомості тих, у яких пам'ять про цю культуру збереглася.

Корінь усіх теорій про культурницьку місію Польщі на європейському Сході не лежить в історичній правді, але в тузі за втраченим назавжди, пропитим на гучних бенкетах і втопленням у власній крові, шляхетським царством золотої свободи, що злочасним гомоном прогула по у раїнсько-

му Гуляй-Полі, залишивши за собою на гострих палях мертві тіла мешканців тієї землі, яка родила колись для чужих панів золоту пшеницю.

Які культурні вартості принесла польська окупація західно-українському населенню в ХХ.ст. - не знаємо, бо поляки - зсупереч своєму нахилу перебільшувати свої позитиви - зберігають у цій справі до тої міри здержливу мовчанку, що загалом не висказуються й не підносять ні одного факту. Для перебільшень це справді передчасно, бо в пам'яті сучасного покоління збереглися всі факти з того часу. А фактом основним є, що тодішні польські урядові чинники робили все можливе, щоб спинити розвиток української науки та загалом культури та піддати прискіпленому процесові колонізації українське населення. Під претекстом поборювання політичних впливів Галичини, старалися вони ізолювати північно-західні землі не від політичних, бо підпільні впливи були поза їх досягом - але якраз від всяких культурних впливів. Шкільні закони Трабського, обмеження середніх шкіл, утравкізація, шкільні плебісцити, обмеження діяльності, або ліквідація освітніх і виховних установ та одинокий не тільки в Європі, але в історії світової культури факт, що українці були примушені організувати та вдержувати український тайний університет, який у ХХ.ст. був предметом постійної поліційної нагінки - вказують, як розуміли свою культурну "масю" тодішні польські політики. Чи і сьогоднішні імперіялісти думають продовжати старий і випрогований плян свого культурного післанництва на випадок, якщо б пощастило їм окупувати якісь частини українських земель - про це даних нема. Є тільки правдоподібність, що за браком виразних протидежних тенденцій, політика на культурному відтинку пішла б по традиційній лінії старої звички.

Говорити сьогодні про польську роль посередництва в пошириванні західно-європейської культури це і несеріозно і - з уваги на спогад нашого історичного досвіду - нетактовно, а після

холмської "релігійної" ревності в усуванні слідів некатоліцької культури мабуть і небезпечно. Несеріозно тому, що сьогодні, в добі радія, лінотипу й летунської комунікації, коли швидка подорож на пр. Львів-Київ не забирає вже вісім днів часу, як у часах кінної пошти, питання культурного зв'язку не є питанням простірних віддалей і посередництво в тих справах є зовсім зайве. В нашій "найдемократичнішій" досі колишнє питання простірних труднощів стало виключно питанням цензурних перешкод і обмежень. І коли вже справа культурних взаємин стає для підсоветської України дійсно особливо пекучою, то навчені досвідом советських культурних фільтрів, фальшувань, перерібок і індексів - не маємо, пробачте, ніякого довіря до чужих посередників. Нам напевно краще буде смакувати холодна вода, зачерпнена прямо з чужих джерел, як відстояла, хоч і дарована, чи позичена нам у гарно випалених татшанським взором чужих посудах. Тільки т. зв. російський чай, пакований без або з малими домішками краєвого походження п. Висоцьким у Варшаві, мусів нам колись смакувати з конечности за браком спритніших "популяризаторів", а білені вапном "плоти" /тини/ не піднесли культурного рівня в домах українських халупників і фюрналів, дочіплених півморговим городом до широкого панського лану.

У відношенні до такого "товару", яким є культура, більшу вартість має для нас безпосереднє доступлення до оригінальних джерел сербської, болгарської, еспанської чи польської духової творчости, як якась фантастичне посередництво в таких справах якогонебудь чужого народу. Німецькі "ерзаци" навчили нас недовіряти перерібкам і удосконаленням посередників.

Але коли про культурну місію говорити не з становища смаку консумента й інтересу перепродавця, тоді варто б довідатись, що саме таке з оригінальної творчости власного духа чуються покликаними польські імперіялісти нести в дар просторам Східної Європи. Яку таємно-законспіровану

політичну ідею знайшли вони, щоб осіяти нею при- темнені марксівським вченням уми підсоветських громадян ? Чи може має конфедеративний блахман заспокоїти спрагнені справжньої свободи душі лю- дей, давлених чверть століття смертельним зашмор- гом сталінської "добровільної" федерації, коли за ним не стоїть ширість інтенцій ? Яку нову со- ціяльну програму для ограблених державних кріпа- ків нести можуть нащадки творців приватного крі- пацтва ? Чи шира охота польських імперіялістів жирувати далі на праці чужих рук вистарчає, щоб полонити також тих людей, що цю працю мають бу- ти визискувані ? Яке соціяльне визволення пропо- відувати хоче на Сході реакційна Польща, що ще до цього часу не зуміла в себе покінчити з за- лишками напів фєвдального устрою ? В ім'я якого минулого реакційна і хронічно імперіялістична Польща якраз відважується приймати на себе та- ку роль ?

8.

Обговоривши "ідеологічні" й чуттєві основи легенди про історичну місію Польщі обороняти й ширити культуру на європейському Сході, перейде- мо до властивої польської імперіялістичної про- грами.

Одноцілої політичної програми польські імпе- ріялісти не мають. Одначе різниці між імперіялі- стичними проєктами не є характеру програмово- засадничого, тільки справою більше, або менше ско- мної оцінки власних спроможностей.

Максимальну імперіялістичну програму в від- ношенні до України мають ендеки, які змагають до створення історичної Польщі з доби її найбільшо- го імперіялістичного розросту, не означуючи ближ- че східних кордонів. Вони могли б скінчитися на Дніпрі, але повинні розтягатися так далеко на Схід, доки вдасться. В цьому: "доки вдасться" мі- ститься в ендецьких плянуваннях одна конєчна і невід'ємна, "мінімальна" територіяльна вимога:

від "моржа до моржа", тобто анексія України до Чорного моря з границею Дніпра плюс впливи далі на схід, так далеко, доки дозволить на це Росія. Це є ендецьке "мінімум", а одночасно максимальний плян польського імперіялізму.

Основних застережень проти такого політичного пляну інші польські імперіялістичні угруповання на еміграції не мають, але недовірючи в можливості здобуття, опанування і поборення адміністративних труднощів на таких просторах, висувують реальніший, мінімальний плян польського імперіялізму. Вимогою того пляну є анексія українських земель по Збруч і кордони з 1939 р. Головним аргументом є легітимне право Польщі дістати назад у свій склад ті землі, які вона вже передше мала право поневолювати, а право це признали їй були колись другі держави. Західно-українські землі стали б основою для дальших впливів на схід. Маючи ці землі в своїх руках, можна при допомозі розумніших і тактовніших метод, як ендецькі, здійснити ступнево головну мрію всіх польських імперіялістів - ідею Люблинської Унії.

Основною думкою Люблинської Унії була така триєдність Польщі, Литви й України, яка забезпечила б за Польщею виключний примат над землями тих народів. Про забезпечення цього примату йде всім польським імперіялістам і сьогодні. Одначе не-ендеки, знаючи, що здійснити це власними силами не буде легко, бо сили ці неvistарчальні, стараються приманити інтересні їм народи позірними обіцянками неокресленої суверенности в конфедерації, які не містять у собі ніяких територіяльних зобов'язань чи політичних гарантій, але які забезпечують примат Польщі, при умові, що співпраця приманених народів буде зручно аранжована.

Мабуть більшої помилки не зробимо, висувуючи твердження, що між ендецькими й не-ендецькими імперіялістичними плянами нема різниці відносно самої суті, а тільки відносно тактики й метод їх реалізації. Старий спір між ними, чи Польща має бути державою національною, чи державою національ-

ностей /"народова", чи "народностева"/, не був спором за різницю цілей, тільки спором, котрі методи для тієї самої цілі доцільніші. Бндеки хотіли примінювати методу національної асиміляції, опозиційні до них імперіялістичні угруповання воліли до тієї самої цілі йти методом державної асиміляції, не маючи навіть таких даних для державної асиміляції, як їх мали большевики. Ця різниця поглядів на методи й тактику існує серед еміграційних імперіялістичних осередків ще й сьогодні. На ділі одні й другі хочуть того самого - речі однаково утопійної й фантастичної - примату Польщі на європейському Сході. Основою для цього має бути поволення більшої чи меншої частини головно українських земель у формах більше, або менше драстичних і з'єднання для себе при помочі загальникових фантомів української співпраці над закріпленням польського примату на Сході Європи. Знаючи реальні спроможності середньо-великого польського народу, уміщеного на периферії європейського Сходу, знаючи традиційне недовір, а східно-європейських народів до щирости інтенцій польської національної й соціальної політики, не бачимо ніяких реальних основ, які управнювали б польські імперіялістичні угруповання на еміграції висувати претенсії до такої ролі.

Силовий потенціал польського народу та його геополітичне положення, коли розцінювати їх без упереджень і без чуттєвих перебільшень, вимагають в першу чергу внутрішнього скріплення, а не простірного розпорощення на непосильні завдання, вимагають гармонійної співпраці з сусідніми народами, а не насторожування всіх сусідів проти себе забаганками "шляхетської фантазії". Це дві основи, які зможуть забезпечити тривку свободу польському народові перемогти труднощі тягару спадщини по Німеччині та внутрішні наслідки большевицького розкладу. Включення Польщі в спільне русло визвольної боротьби східно-європейських народів, за справжню національно-політичну й соціальну свободу, забезпечить тривкіше здобуття свобод-

них прав до життя, як усі політичні спекуляції емотивних фантастів, що тільки створюють довкола Польщі непроходимий мур недовір'я:

Прикладів, що підсичування імперіялістичних фантазій є найбільш невідповідною методою підготовляти ґрунт для зближення й присмирення ворожнечі між народами, наводити не потрібно. Кожному самозрозуміло, що вони викликати можуть тільки протилежні наслідки: задразнення почувань і захитання довір'я. Для ілюстрації наведемо факт, що між польським еміграційним вояцтвом на диво, часто можна зустрітися з поглядом про "упрошену" гітлерівську розв'язку територіального спору з українцями. Українців треба просто масово переселити з Західної України, на яку мають охоту польські імперіялісти подібно, як це робив Гітлер з поляками на давніх польських теренах, а тепер робить Сталін на українських теренах з поляками, і цим способом досягнути відразу двох цілей: заспокоїти апетити польських імперіялістів і позбутися внутрішніх труднощів з т. зв. "національними меншостями", з якими попередня польська держава не вміла собі дати ради. А тоді вже шукати "братання" з Україною. Можливо, що ці думки випадкові, можливо, що вони є відгуком діяння якогось пропагандивного імперіялістичного осередку типу "Звйонзку Зем Всходніх". Але в українців відбирають вони всяке довір'я до широти польських "визвольних" плянів. Тож, наслідком природного закону реакції, незначні рештки українських повіністів, що зачитувалися колись у ендецьких ідеологічних працях, мають на те готову відповідь на язиці, традиційне: "ляхи за Сян!". Ми не вважаємо, що наслідування сталінсько-гітлерівських метод відповідає гідності українського народу і тим позиціям, які Україна здобула собі серед інших поневолених народів своєю обороною прав до свобідного життя народів. Ми знаємо одне, що західні українці-нарід ні м не подібний до познаняків напр., які давали себе без бою викидати німцям із своєї землі. І це знання

нам вистарчає. Коли ж польських імперіялістів не заставляє це знання дійсності призадуматися над ревізією своїх становищ, значить, що вони до імперіялістичної війни проти України за всяку ціну змагають. Чи теж і польський поневолений нарід схоче піти за їх закликком у майбутньому - це питання окреме.

9.

Імперіялісти є ворогами свободи народів. Байдуже, чи вони по національності рускі, німці, чи теж поляки. Байдуже, чи вони по напрямку білі, червоні, чи брунатні. Хто посягає по чужу землю під будьяким "шляхетним" претекстом, хто хоче жирувати на праці рук чужих народів, на багатстві чужих земель, хто хоче будувати свою силу на обмеженні свободи других народів, той головний ворог усіх, що справжньої свободи, а не підбою, драгнуть. І того ворога, під яким видом і в яких уніформах він не виступав би, Україна знищувала продовж цілої історії на своєму відтинку. Того ворога нищить і сьогодні, хоч не одні народи покинули вже боротьбу.

По чужі землі ми своїх рук не простягали ніколи. Україна нікого не поневолювала - маємо історичне право це гордо сказати. Коли б наша історія мала інакший перебіг, тоді нам соромно було б на того типу "історичні права" покликатися, що лишають на сумлінні криваві плями свободолюбних народів. А коли горстка недобитків українських шовіністів плете безсилі теревені про гноблення чи сталінсько-гітлерівські переселення національних меншин з України, то не розуміє того, що це шлях до самозаперечення нашого всього минулого й тієї позиції, яку Україна, єдина між усіма народами Сходу Європи, здобула собі на жертві поколінь. Признаємо, що на європейському Сході існують народи без імперіялістичних інстинктів, які не поневолювали других, одначе судьба приділила не їм, але нам головний і постійний тягар чинної боротьби на всі

Фронти проти різновидного ворога свободи народів. І цей історичною нашою долею нам дано розпізнати і відрізнити суть від форми, властивого ворога від його меча. Тож Україна за злочини над своїм народом не обвинувачує по дитячому меча, тільки руку, що той меч проти неї підносить. До народів, які в тій, чи в другій добі сповняли ролю меча над українцями, ми не маємо ніякої ненависти, ані ніяких поррахунків. Ворог наш завжди один і той самий. Це та рука, що мечем нас ударяє, а я їй завжди на ймення було: "імперіялізм", дарма, що маски, які він у різні часи на себе вбирав, були розмальовані на різні національні, релігійні, чи партійні кольори.

Боротьба з імперіялізмом усіх видів - це дорога до встановлення справедливості між людьми. Тривкий мир між перетомленими імперіялістичним деспотизмом народами світу можливий тільки на засаді: "геть з руками від чужих земель". Заціхання на чужі землі - це бажання вводити соціальну нерівність між людьми в користь переможців і на тій нерівності будувати "мир". Говорити про потребу тривкого миру й світову безпеку на довші роки і одночасно класти в його основу такий, чи інакший плян забезпечення імперіялістичних інтересів, це будувати будівлю на фундаментах з брил динаміту. Тому імперіялізм не тільки ворог свободи народів, але й ворог миру між народами, хоч і як він того миру гаряче прагне для спокійної експлуатації підбитих і соціально неволених ним людей.

Що справжнього миру прагне й свободи для народу і для людини, той буде мати досить труду, щоб на своїй землі забезпечити справжню свободу людині також і під соціальним оглядом. Коли кожний нарід на своєму відтинку знищить головного ворога свободи й ворога миру та перестане клопотатися непрошеною опікою й охороною багатих земель його сусіда, тоді заіснують тривкі основи для мирного співжиття й для заведення соціальної справедливості, а не державного невільництва під її

маскою внутрі народів. Тоді віджне теж взаємне довір,я й чесна співпраця між національними державами вільних людей. Головною причиною соціального гніблення власних громадян і соціальної несправедливості внутрі народів є економічні тягарі, які на них спадають за підготову імперіалістичних підбоїв, або за оборону імперіалістичних здобутків. Тому в Європі нема справжньої свободи, тому на ідейних поривах людей до справжньої свободи жирує сьогодні найспритніший і найнебезпечніший із усіх червоний імперіалізм.

Українці до чужих земель претенсій не мали й не мають,ані теж не вважають за ворогів ніодного з сусідніх народів. Ворогами нашими є малі імперіалістичні кліги внутрі деяких сусідуючих з Україною народів, які під'юджують той чи другий нарід не до боротьби за свою свободу,але до війни проти нас. Вони не прагнуть свободи ані політичної,ані соціальної для своїх народів,ані не прагнуть справедливого миру між народами. Їх ціль завжди однакова: жирувати на праці рук і на багатстві сусідніх народів як довго тільки дасться. Для нас байдуже,чи поневолювати українців лагодяться вони явним підбоєм,чи прислонжються солодкими словами пролетарського братерства,культурного споріднення селянської людности,чи іншими конфедеративними масками. Для імперіалістів,ш приготовляють війну проти нас,без огляду на краски,якими вони себе розмальовують,у нас буде завжди відповідь однакова: "війна ворогам миру!" Чи й серед тої частини польського народу,що не живе безпосереднім життям небезпек визвольної боротьби,знайдуться настільки відважні люди,щоб протиставитися міцній сугестії опутаних манією імперіалізму ворогів миру,покаже майбутнє. Коли воки знайдуться й коли знайдуть відвагу в собі протиставитися укритій підготові війни проти України,тоді також на еміграційному терені буде усунена головна перешкода для тривкого миру між сусідніми народами Сходу Європи й одноцілого фронту боротьби за справжню свободу народів.

Вважаємо своїм обов'язком звернути увагу польських еміграційних імперіялістів, які пропагують воєнний похід на українські землі, що боротьба між двома поневоленими народами та розворушування ворожих настроїв між ними є корисні для кожної окупаційної влади, а в наших умовах скріплює тільки позиції сталінського імперіялізму, однаково загрозливого для життєвих інтересів обох народів.

Голден

Михайло

Трансиз

II російськ Бельок II

I поверх Брамас № 15.

є Мухоморна Марія.